

Tadeusz Dzwonkowski

Podsumowanie cyklu konferencji „Człowiek wobec systemów totalitarnych na Środkowym Nadodrzu w latach 1933 – 1989”

Każdy ustrój totalitarny jest poważnym zagrożeniem dla egzystencji człowieka. Encyklopedyczna definicja totalitaryzmu, mówi, że totalitaryzm jest to system polityczny, w którym człowiek jest całkowicie podporządkowany państwu, jest własnością państwa. Jest pozbawiony wolności wyboru w podstawowych obszarach swej egzystencji. Państwo kontroluje wszystkie dziedziny życia społecznego, dążąc do całkowitego podporządkowania sobie obywateli. Reasumując, człowiek jest przez instytucje państwa traktowany przedmiotowo a nie podmiotowo.

Mając za podstawę powyższą definicję zespół kierowany przez ks. prof. dra hab. Dariusza Śmierchalskiego -Wachocza postawił sobie dość ambitne zadanie. Zdecydował się zaprezentować kondycję człowieka w obu systemach totalitarnych, pokazać różne postawy ludzkie i motywy. Zakładano, że podstawą filozoficzną do rozważań będzie szeroko pojęty personalizm, który eksponuje wagę wolności i odpowiedzialności jednostki za własne życie, jednocześnie podkreśla fakt, że ludzie mogą realizować tę odpowiedzialność tylko w stosunku do swoich bliźnich. Zakładano, że referenci, między innymi zaprezentują odpowiedź na pytanie, czym kierowali się ludzie, kiedy szli na współpracę z państwem totalitarnym, a czym, kiedy wybierali czynny lub bierny opór względem niego?. Starano się kierować zaproszenia do prelegentów reprezentujących różne dziedziny wiedzy, od historyków i politologów poczynając a na lekarzach i psychologach kończąc.

Wygłoszono 34 referaty, w 5 edycjach, jak nazwano jednodniowe konferencje. Mimo iż, zdecydowanie preferowano konferencje prowadzone tradycyjnie, z zapewnieniem możliwości bezpośredniego spotkania się dyskutantów, to niestety nie zawsze było to możliwe. w Prawie dwa lata utrzymującej się pandemii, wymusiły na organizatorach większe niż dotychczas wykorzystanie elektronicznych środków komunikacji, zarówno z prelegentami jak i ze słuchaczami. Dwie konferencje odbyły się w bardzo ograniczonym składzie, właśnie ze względów epidemicznych.

Pierwsza konferencja odbyła się 18 czerwca 2018 r. Wygłoszono na niej aż 10 referatów pod ogólnym tytułem, „Stalinizm jako system determinujący życie [indywidualne i publiczne] na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1956”. 7 listopada 2019 r., zorganizowano konferencję opisującą zbrodniczą zielonogórskich sądów i organów bezpieczeństwa w okresie PRL. Wygłoszono 5 referatów. Konferencja zgromadziła około 200, czyli najwięcej słuchaczy. Trzecia konferencja poświęcono ochronie życia człowieka, zarówno w okresie nazizmu jak i realnego socjalizmu „Od aborcji do eutanazji. Praktyki systemów totalitarnych na Środkowym Nadodrzu w latach 1933-1989” przypadła na 15 października 2020 r. W tym czasie obowiązywały obostrzenia w związku z pandemią, co odbiło się na sposobie obrad. Były one prowadzone wyłącznie on-line. Wygłoszono 7 referatów. Kolejna IV edycja była poświęcona postawom Lubuszan w okresie festiwalu „Solidarności”, i następnie stanu wojennego. Zatytułowano ją „Walka o sumienia Polaków. 1980-1989”. Problematyka ta była z różnych

stron analizowana przez 6 referentów. Obecna „Społeczeństwo niemieckie na Środkowym Nadodrzu wobec nazizmu. 1933-1945”.

Z reguły każda konferencja rozpoczynała się do referatów wskazujących na uwarunkowania ogólne. Definiowano temat przewodni konferencji lub też od noszono się do aksjologii w szerszym znaczeniu. Z uwagi na swoje dzieje, Środkowe Nadodrze zwane także obecnie Ziemią Lubuską jest jednym z tych regionów na którym zjawiska związane z funkcjonowaniem państw totalitarnych miały miejsce. Pierwszym z nich było państwo narodowo-socjalistyczne w latach 1933-1945, drugim państwo jak samo się określało państwo „demokracji ludowej „czy „socjalistyczne”, latach 1945-1989. Pierwsze było oparte na doktrynie faszystowskiej. Faszystowski kodeks moralny głosił podporządkowanie osobie wodza, wierność, lojalność i ślepe posłuszeństwo rozkazom zwierzchności; mit misji dziejowej własnego narodu miał uzasadniać totalną instytucjonalizację życia społecznego oraz ubezwłasnowolnienie jednostki; mit wroga miał uzasadniać nieustanny terror i przygotowania wojenne. Z kolei państwo „socjalistyczne” było oparte ma doktrynie marksizmu. O traktowaniu człowieka w tym państwie pisał W. Majakowski „jednostka – zerem, jednostka – bzdurą”. Należy podkreślić, że ideologia narodowo-socjalistyczna na terenie Wschodniej Brandenburgii i północno -zachodniego Śląska sięgające nierzadko 65 % poparcie społeczne. Wprowadzany stopniowo do 1945 r. oparty na marksizmie system bolszewicki, czyli tzw. „demokracji ludowej” było popierany w latach siedemdziesiątych XX w., co można przyjąć bez zastrzeżeń, przez zdecydowaną większość mieszkańców ówczesnego województwa zielonogórskiego.

Cele stawiane przez zespół przez ks. prof. dra hab. Dariusza Śmierzchalskiego -Wachocza zostały w zasadzie zrealizowane. Niewątpliwie przybliżono co najmniej kilkunastu mieszkańców Środkowego Nadodrza, którzy swoim zachowaniem czy też działaniem starali się przeciwstawiać praktykom obu systemów totalitarnych. Niewątpliwie do nich należeli niektórzy mieszkańcy Dąbrówki Wielkopolskiej, np. rodzina Budychów, ale też działacze organizacji podziemnych po 1945 r. i NSZZ „Solidarność” w latach 1981-1989. Wiedza o niektórych z nich, jak np. Genowefie Abłazej była pielęgnowana w zamkniętych środowiskach. Nie zabrakło również również odniesień do tych mieszkańców, którzy zmieniali swój stosunek do systemu totalitarnego a co za tym idzie także swe postępowanie, jak np. ks. Bronisław Kotwica. Bardzo często zwracano również uwagę osoby prezentujące odmienne postawy, afirmujące system totalitarny, np. Wiktoria Hetmańska. Opór, przystosowanie, uległość to typy zachowań, które były prezentowane najczęściej. W kilkunastu referatach zilustrowane zostały procesy jakim podlegały oba systemy totalitarne, sposób ich oddziaływania na człowieka. Zaprezentowano również gamę narzędzi wymuszających posłuszeństwo wobec władzy.

Jestem przekonany, że ten cykl konferencja wpisał się w nowy sposób uprawiania historii. Udało się przede wszystkim zwrócić uwagę na złożoność przyczyn i uwarunkowań zachowania człowieka w systemach totalitarnych

EDYCJA I – 14 czerwca 2018 r. – Zielona Góra

„Stalinizm jako system determinujący życie [indywidualne i publiczne] na Środkowym Nadodrzu w latach 1945-1956”

REFERATY:

1. Stan badań w Europie nad dziejami stalinizmu.
– ks. prof. dr dr dr hab. Jan Mikrut /Uniwersytet Gregorianum, Rzym, Włochy/30 min.
2. Przesiedlenia ludności niemieckiej z tzw. Ziemi Odzyskanych. Dylematy etyczno-polityczne. Ocena reminiscencyjna.
– ks. prof. dr hab. Zygmunt Zieliński /KUL, Lublin, Polska/30 min.
3. Cele oraz skutki „repatriacji” i wywózki ze Wschodniej Galicji.
– dr Luba Derdziak /Instytut Teologiczny, Lwów, Ukraina/30 min.
4. Nowi „Lubuszanie” wobec problemów osadniczych i politycznych na Środkowym Nadodrzu w latach 1944-1956. Opór, przystosowanie, uległość.
– prof. dr hab. Czesław Osękowski /UZ, Zielona Góra, Polska/30 min.
5. Echa decyzji podejmowanych przez kardynałów A. Hlonda i St. Wyszyńskiego w ocenach Stolicy Apostolskiej.
– o. prof. dr Paweł Wójcik SVD /Uniwersytet Gregorianum, Rzym, Włochy/30 min.
6. Siostry Boromeuszki ze Świebodzina – ofiary rosyjskiego bezprawia. Relacja faktów. Kontekst czasowy, stan badań.
– s. mgr Krzysztofa Kubaj SMCB /Trzebnica, Polska/30 min.
7. „Oto Partia: siła ludów i sumienia” – komunistyczna wizja (de)formacji sumienia”.
– ks. prof. US. dr hab. Grzegorz Chojnacki /US, Szczecin, Polska/20 min.
8. „Litera prawa” jako zbiór narzędzi wymuszających posłuszeństwo wobec nowej władzy w czasach stalinowskich 1944-56. Na przykładzie ofiar systemu.
– ks. prof. UZ dr hab. Tadeusz Stanisławski /UZ, KUL, Zielona Góra, Lublin, Polska/20 min.
9. Przykłady „ludzi niezłomnych” na Środkowym Nadodrzu. Relacja faktów, stan badań.
– mgr Marek Budniak /UZ, Zielona Góra, Polska/20 min.
10. Wspomnienia Wiktorii Hetmańskiej jako przykład osobistego przeświadczenia o słuszności ustroju totalitarnego w Polsce 1945-56.
– ks. prof. US. dr hab. Dariusz Śmierchalski-Wachocz /US, Szczecin, Polska/20 min.

EDYCJA II – 7 listopada 2019 r. – Zielona Góra

„Działalność zbrodnicza zielonogórskich sądów i organów bezpieczeństwa w okresie PRL”

REFERATY:

- dr Karol Siemaszko – Dekret o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy państwa z 13 czerwca 1946 roku (tzw. mały kodeks karny) w świetle orzecznictwa Sądu Okręgowego w Zielonej Górze (1946 – 1950)

- mgr Marek Budniak – Ofiary represji Wojskowego Sądu Rejonowego w Zielonej Górze w latach 1950-1954 wśród ludności cywilnej
- mgr Krzysztof Mazur – Na straży organów represji. Sylwetki szefów Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Zielonej Górze
- dr hab. prof. US Dariusz Śmierzchalski-Wachocz – Rola PPR/PZPR w orzecznictwie sądów zielonogórskich
- mgr Andrzej Perlak – Represjonowani działacze Zielonogórskiej Solidarności

EDYCJA III – 15 października 2020 r. – Zielona Góra

„Od aborcji do eutanazji. Praktyki systemów totalitarnych na Środkowym Nadodrzu w latach 1933-1989”

Program

- Obrona życia w starożytnym Izraelu i jej uwarunkowania historyczne. (ks. prof. zw. dr hab. Janusz Lemański, Katedra Egzegezy i Teologii Biblijnej US)
- Koncepcja człowieka w ideologiach nazizmu i komunizmu (ks. prof. dr hab. Zygmunt Zieliński, KUL)
- Praktyki eutanazji w ramach realizacji „ustaw norymberskich” z 15.09.1935 r. na Środkowym Nadodrzu w latach 1938-1945, m.in. w Żarach i Obrzycach (dr hab. prof. UZ Bernadetta Nitschke-Szram, Instytut Nauk Prawnych. Katedra Teorii, Filozofii i Historii Prawa)
- Przemoc seksualna na Ziemiach Zachodnich i Północnych w ostatnich miesiącach wojny i pierwszych miesiącach po jej zakończeniu. Praktyka zdobywcy? (dr Joanna Hytrek-Hryciuk, IPN Wrocław)
- Ustawa z 27 kwietnia 1956 r. i jej następstwa w praktyce PRL na Środkowym Nadodrzu. Genowefa Abłażej. (Ks. dr hab. prof. US Dariusz Śmierzchalski-Wachocz, Katedra Historii Kościoła i Patrologii US)
- Naziści wobec kobiet w niemieckich obozach koncentracyjnych w świetle dokumentów Polskiego Instytutu Źródłowego w Lund. (dr Zbigniew Stanuch, IPN Szczecin)
- Eutanazja chorych psychicznie w szpitalu psychiatrycznym w Obrzycach – specyfika, przebieg i memento na dziś (Ryszard Maciejewski – lekarz psychiatra)

EDYCJA IV – 14 października 2021 r. – Zielona Góra

„Walka o sumienia Polaków. 1980-1989”

Program

- Prof. zw. dr hab. Grzegorz Kucharczyk, PAN, AJP, Gorzów Wlkp.:
Przebudzenie sumień Polaków, jako owoc pielgrzymek św. Jana Pawła II do Ojczyzny.
- Dr hab. Rafał Łatka, BBH IPN Warszawa:
O wiele więcej niż duszpasterstwo. Rola Kościoła katolickiego w ostatniej dekadzie PRL.
- Ks. dr hab. prof. KUL Kazimierz Pierzchała, KUL:
„Więzień sumienia” a dylematy funkcjonariuszy SW. System penitencjarny w PRL wobec lubuskich opozycjonistów z lat 80-tych.
- Ks. dr hab. prof. US Dariusz Śmierchalski-Wachocz, INT US:
Wybór między wiarą a niewiarą. Dylematy sumienia mieszkańca Ziemi Lubuskiej na przykładzie życia i działalności ks. Bronisława Kotwicy (1946-2003).
- Ks. dr hab. prof. UAM Bernard Kołodziej, WT UAM:
Pomoc dla Rodaków w okresie Stanu Wojennego organizowana przez parafie polonijne prowadzone przez Księża Chrystusowców.
- Ks. dr hab. Robert Romuald Kufel, ADZG:
Działalność Komitetu Pomocy Internowanym i ich rodzinom w zasobie Archiwum Diecezjalnego w Zielonej Górze.

EDYCJA V – 2022 r. – Zielona Góra

„Społeczeństwo niemieckie na Środkowym Nadodrzu wobec nazizmu. 1933-1945”

Tematy referatów i prelegencji

1. *Religiopodobny nazizm. Führer, jako mesjasz i bóg*

ks. prof. dr hab. Jan Mikrut, Papieski Uniwersytet Gregoriański w Rzymie

2. *Człowiek i jego godność wobec rzeczywistości obozów koncentracyjnych we Wschodniej Brandenburgii na przykładzie obozu więźniów Gestapo w Skwierzynie*

ks. dr hab. Dariusz Śmierchalski-Wachocz, prof. WT USZ

3. *Postawy patriotyczne i działalność społeczna mieszkańców Dąbrówki Wielkopolskiej w latach 1918-1945*

Krzysztof Raniowski

4. *Kościół protestancki wobec nazizmu, na przykładzie parafii protestanckich na Środkowym Nadodrzu*

dr hab. Olgierd Kiec, prof. UZ

5. *Mieszkaniec Wschodniej Brandenburgii wobec Faterlandu. Uciekać czy zostać? Dylematy postaw i wyborów*

dr hab. Bernadeta Nitschke, prof. UZ

6. Podsumowanie cyklu konferencji „Człowiek wobec systemów totalitarnych na Środkowym Nadodrzu w latach 1933 – 1989”

dr Tadeusz Dzwonkowski,